

36. Там само. — С.379.
37. Стара Україна. Часопис історії і культури. — Львів, 1924. — С. 17.
38. Там само.
39. Там само.
40. Літературно-науковий вістник. — Львів, 1923. — Річник XXII. Книжка XII. Т. XXXI. За грудень. — С. 380-381.
41. Стара Україна. Часопис історії і культури. — Львів, 1924. — С. 17.
42. Літературно-науковий вістник. — Львів, 1923. — Річник XXII. Книжка XII. Т. XXXI. За грудень. — С. 381.
43. Там само. — С. 382.
44. Там само.

Людмила Конотон
м. Київ

ГОЛОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОХРИСТИЯНСЬКИХ ВІРУВАНЬ ТА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ В ТВОРЧОСТІ ІВАНА ОГІЄНКА

Постать Івана Огієнка є однією з видатних в українській культурі, а спадщина його торкається багатьох аспектів філософії, культури, мови, літератури, педагогіки. Принципове значення мають ідеї Івана Огієнка для осмислення етапів становлення української ментальності. Праці видатного українського мислителя надають можливості для аналізу процесу формування староукраїнського етносу, визначення його духовної насиченості. Дійсно, мислитель обґрунтовував важливе положення про те, що без аналізу язичницьких вірувань, ритуалів, обрядів, ми не можемо досягнути феномен православної релігії. В такий спосіб православ'я є пов'язаним не тільки з прийняттям християнства (яке І.Огієнко розглядає в зв'язку з княгинею Ольгою, а не кн. Володимиром), а з тією усталеною культурою, яка передує християнській релігії. Іншими словами, на території Русі-України існувала певна система цінностей, сприйняття спільності було зорієнтовано на певну ієрархію Буття.

Необхідно підкреслити, що існують різні підходи до розглядання етносу: етимологічний, історичний, соціокультурний. В цьому аспекті й слід визначити значущість творчості митрополита Іларіона, який здійснив всі три підходи щодо аналізу виникнення української культури, мови, філософії, релігії.

В цьому розмаїтті дійсності та реальності професор І.Огієнко виділяє факт особливого, емоційного ставлення до світу в українській ментальності. Так, у праці "Українська культура" він підкреслює: "У який бік життя не поглянемо, скрізь побачимо, як оригінально, своєрідно складав свою культуру народ український. Скрізь, на всьому поклад цей народ свою ознаку, ознаку багатой культури й яскравої талановитості. Візьмемо його пісню: її утворив народ наш такою, як ніхто з

інших народів, і хіба тільки серби мають таку ж саму пісню. Наші пісні – це тихий рай, це привабливі чари, ті чари, що всім світом признано за нами” [1, 1]. Далі І.Огієнко підкреслює й своєрідність українського орнаменту, чарівний світ українських вишиванок, мережок. Це не “перехід” на рівень повсякденності, а обґрунтування важливого моменту української ментальності – естетизації буття.

Таке цілісне, гармонійне, естетичне світосприйняття народжується в українській культурі ще задовго до прийняття християнства. За І.Огієнком, світонастанова завжди виявляється як національно забавлене ставлення народу до життя, до навколишнього довкілля.

Такі автори, як І.Огієнко, Б.Цимбалістий, І.Мірчук, М.Шлемкевич, А.Княжинський, Д.Чижевський та ін., пов'язують з головним видом діяльності на початку становлення українського народу – з хліборобством.

На наш погляд, хліборобство є важливим у тому плані, що воно формує цілісне ставлення людини до Світу, в якому неподільними є етичні та естетичні аспекти, треба, взагалі, виділити етико-естетичну діяльність як втілення гармонії Світу та людини.

Етико-естетична діяльність дає можливість прийняття Світу у його власному змісті й на цьому ґрунті створення власного смислу. Це ставлення до Землі як до Матері, вона годує, вона надихає людину своїм духом, вона надає наснаги тим, хто її обробляє.

І Земля-Мати вимагає дбайливого, обережного ставлення до неї, розуміння її особливостей. Людина на землі вирощує не тільки те, що їй потрібно для її існування (як задоволення матеріальних потреб), а, обробляючи землю, вона тим самим пізнає світ, його красу та досконалість. Природа, за думкою І.Огієнка, є такою ж невичерпною, як невичерпною є й людська душа. Природа освячується людиною, людина створює нову духовність, Духовного Світу.

Культура – це завжди організація часу і простору, особистості і спільноти, таке співіснування фундується на засадах Добра, Краси, Істини, Справедливості. Людина та спільнота завжди пояснюють світ – національно. Саме тому І.Огієнко пояснює феномен православ'я як національну релігію, як оригінальні обряди, ритуали. Православ'я розпочинається з міфологічної свідомості, яка об'єднує спільноту, але ще не індивідуальне “Я” зі світом, з природою.

Національне виступає завжди ознакою культури, що виділяє саме цю конкретну культуру серед інших. Людина любить власний життєвий ідеал, але при цьому слід розрізняти межі людського життя та призначення людини в світі. Людина, за думкою професора І.Огієнка, не є засобом історичного розвитку, але є його метою. Розкрити ментальність означає зрозуміти не тільки таємницю формування стереотипів мислення конкретного народу, але розкрити тип філософування і стиль викладу ідей. Ментальність епохи – це структурний елемент системи інтелектуальних та моральних орієнтацій людини.

Процес пізнання людиною світу відбувався і відбувається через проникнення до генези самого світу, через розуміння його генези

робилася спроба пізнати його структуру та функції. Ця проблема виникає вже в міфологічній свідомості, космогонічний міф дає цікаву відповідь на це питання. Світ розкриває свій зміст на різних рівнях. Так, наприклад, Перун, Велес, Сварог, Ярило – це вищий рівень пантеону богів. До більш низького рівня належать ті боги, які пов'язані з сприйняттям людської спільноти (Рід, Чур), а також боги, які були пов'язані з ритуалом та господарською діяльністю.

Наступний рівень – це виявлення системи бінарних опозицій, згідно з якими будується образ світу в міфологічній свідомості, але в певному, персоніфікованому вигляді (Доля – Недоля, Правда – Кривда, Лихо – Щастя, Життя – Смерть та ін.) Названа багатоплановість в пізніший період органічно переходить до сюжетів українських народних казок.

Така позиція підтверджує думку про міфологію, яка виступає спільним ґрунтом, на якому виникають фольклорні (літературні), філософські та релігійні теми.

З початком міфологізованої історичної традиції виникають герої міфологічного епосу. В староукраїнській культурі вони відомі як Кий, Щек і Хорив: "Коли ж поляни осібно і володіли родами своїми, – бо й до сих братів існували поляни і жили кожен із родом своїм на своїх місцях, володіючи кожен родом своїм, – то було (між них) три брати: одному ім'я Кий, а другому – Щек, а третьому – Хорив, і сестра їх – Либідь" [2, с. 4]. Виникнення постаті героя є переходом від язичництва (міфологічної свідомості) до народу, нації. Герой постає вже втіленням національних рис, національного характеру. Окрім того, постать героя це вже й індивідуальність людини.

Саме реалізація героїчного життя потребує, перш за все, становлення людини, яке не можна розуміти, за думкою І.Огієнка, як тільки розвиток розумових здібностей, а як розвиток кожної, унікальної людини як персони, як цілісності. Таке становлення може відбутися й відбувається тільки на ґрунті розвинених почуттів людини.

І.Огієнко розглядає не тільки значення морального становлення конкретної людини, але й звертається до мети та сенсу існування народу, нації – як цілокупності. Потяги до вищого, святого, сакрального виявляють життя спільноти на загальному рівні, а потяг конкретної людини – на індивідуальному. Зміст людського життя має універсальне значення, але виявляється він тільки в індивідуальному бутті людини.

Ставлення народу до Бога як національне завдання, як духовне призначення є виразом його споконвічного потягу до світопізнання та самоусвідомлення, ідентифікації нації. В українській філософії духовність є усвідомлене переживання людиною своєї сопричетності до Абсолюту, того, хто знаходиться понад людиною; як усвідомлення людини самої себе як індивідуальності, відчуття своєї належності до народу; переживання людиною ціннісно-сислової насиченості власної культури; здійснення системи духовних смислів.

Українська людина, як підкреслював І.Огієнко, має апостольську віру, що здатна до суцільної відданості, яка відкриває нову добу свободи. Але, людина живе не тільки в сучасності, яка підтримується минулим, людина живе також майбутнім, намагається зазирнути в майбутнє. Культура є об'єднуючим моментом для минулого – сучасного – майбутнього. Підґрунтям культури являються нерациональні ментальні структури, які трансформуються в національні риси характеру народу в цілому та особистості, зокрема.

Як підкреслює О.Зибачинський – Орлан, "єдність особня, душі та Духа, тобто ціліснення суб'єкта, свідомості й волі – це образ нової людини, свободаря. Це людина свободи, резонатор усіх сутностей і вагомостей, безконечне прямування до симетричного досконалення. Вона розвиває розуміння всеохопного ідеалу, що призводить до інтегрального мислення" [3, 106].

Українська філософія і культура проголошують значення доброї нескінченності для ствердження позитивного смислу, можливості людини в досягненні ідеалу. Це означає, що абсолютна форма або принцип поєднуються з індивідуальним змістом, і тоді ідеал як форма, як принцип є нескінченним, а у своєму мінливому змісті він є в межах можливого, у межах того, що може охопити й охоплює людина.

Література

1. Огієнко І. Українська культура. – Київ, 1918.
2. Повість минулих літ// Літопис Руський. – Київ, 1989.
3. О.Зибачинський – Орлан. Воля до свободи. Думки про світ, людину й абсолют. – Сідней-Париж, 1988.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню ідей Івана Огієнка стосовно зичництва і трансформації української ментальності.

The article is devoted to the research of the Ivan Ogienko idea's about pagan Culture and trasformation of Ukrainian mentality.

*Танасій Колотило
м. Кам'янець-Подільський*

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН І ЙОГО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОЧАЇВСЬКОЇ ОБИТЕЛІ

Перу видатного українського вченого-філолога, державного і церковного діяча, письменника, етнографа, перекладача митрополита Іларіона належить низка досліджень про історію релігії, церковне життя та світорозуміння етносу. Із них напрошуються тут назвати такі, як "Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: У 2 т." (Прага, 1942; К., 1993), "Дохристиянські віруван-